

подлинного значения, а «жизненный мир» – жизненности. И если речь осуществляет движение от некоей отправной точки к конечной, если она обусловлена определенными причинами и имеет определенные цели, то поэзия оказывается сообщением, выходящим за пределы конкретных смысловых точек. Она становится посланием без адресата, теряя также связь и с самим автором.

Это является существенной чертой, объясняющей основную проблему поэзии: необходимость избавления от языка для раскрытия подлинного бытия, которого, однако, нигде больше нет и быть не может, кроме как в этой борьбе с языком. Поэзия становится не просто взглядом в ничто, но прокладыванием тропы в пустоте: как мысль в движении, она – ветер, существующий только в своем динамизме. Она же, в свою очередь, созвучна онтологическим изысканиям, целью которых является постижение бытия в абсолютной чистоте его проявлений. Каждый поэт, как и всякий мыслящий человек, в процессе своего деятельного существования вынужден творить новый язык, с помощью которого наделяет новыми именами пустоту абсолютной свободы.

Литература:

1) Гуссерль Э. Логические исследования. Картезианские размышления. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Кризис европейского человечества и философии. Философия как строгая наука / Эдмунд Гуссерль. – Мн., М., 2000.

2) Платон. Собрание сочинений в четырех томах. Том 3 / Общая редакция А.Ф. Лосева, Я.Ф. Асмуса, А.А. Тахо-Годи. – М.: Мысль, 1994.

3) Шиллер. Стихотворения / Фридрих Шиллер. – М.: Litres, 2017.

Феноменологічна аксіологія і комунікативне обґрунтування норм: як можливе взаємодоповнення?

Тарас Фостяк

Національний університет «Києво-Могилянська академія» (Київ)

Як феноменологічна, так і дискурсивна етика сягають своїм корінням у спадщину кантіанства, критична реценсія якої визначила спільну для них апріористську та антирелятивістську орієнтацію.

Однак саме задана Кантом лінія етичного формалізму/матеріалізму спричинила й принципову поляризацію обох вчень. Якщо феноменологічна етика (М. Шелер, Н. Гартман, Д. фон Гільдебранд та ін.) утверджує змістово визначені, тобто «матеріальні», цінності як фундамент морального нормування, то дискурсивна етика (К.-О. Апель, Ю. Габермас та ін.), вслід за Кантом, визначає моральний закон винятково через формально-процедурний аспект; при цьому протиставлення матеріального і формального віднаходить власну епістемологічну конкретизацію в опозиції феноменологічного реалізму і лінгвістично «модифікованого» трансценденталізму. У своїй доповіді я спробую прояснити можливість «пом'якшення» і взаємодоповнення цих опозицій: для цього я (1) продемонструю внутрішній зв'язок між феноменологічним та мовно-прагматичним аргіогі, (2) вкажу на ціннісні пресупозиції формально-процедурного принципу дискурсивної етики, і насамкінець (3) розгляну можливість актуалізації феноменологічної аксіології на рівні практичних дискурсів. Нижче представлені положення, що будуть конкретизовані в доповіді:

1. Процедура граничного обґрунтування (Letztbegründung), що утворює концептуальне ядро дискурсивної етики, необхідно передбачає акт споглядання сутності (Wesensschau) як свою онтогносеологічну умову. При цьому перформативна несуперечність, утверджувана як критерій граничної обґрунтованості трансцендентально-нормативних засад аргументації, становить лише один із «аспектів» аподиктично очевидного пізнання сутності²⁵. Хоча дискурсивна етика усуває з поля концептуалізації інші «аспекти» – саму *сутність* як інваріантну структуру пізнаваного «предмета» та *очевидність* як спосіб її даності, – вона їх *implicite* припускає у своїй настанові на виявлення мовно-прагматичного аргіогі. Так, сама ідея перформативної несуперечності передбачає пізнання абсолютної *сутності* як інваріантного «що»²⁶ того, стосовно чого вона є суперечністю, і аподиктичну *очевидність* як *досвід* істини тих положень, що претендують на фіксацію гранично обґрунтованих трансцендентально-нормативних умов аргу-

²⁵ Так, у «Картезіанських медитаціях» Гуссерль характеризує аподиктичну очевидність через неможливість *несуперечливо помислити* стан речей, протилежний до того, що нам даний в акті схоплення сутності [Husserl 1950, S. 56].

²⁶ При цьому феноменологічне розуміння «сутності» принципово виключає яку-небудь субстанційність у значенні традиційної метафізики. «Сутність», натомість, репрезентує інваріантні властивості певного «дещо», які підлягають оприявненню в акті ейдетичного споглядання; пор. [Гуссерль 2009, с. 274].

ментації. Останні ж можна представити як інваріантні структури *сутності* аргументації, яка засадничує специфічний *онтологічний регіон*, експліцитна концептуалізація якого і повинна утворювати завдання дискурсивної етики.

2. Формально-процедурний принцип дискурсивної етики, який репрезентує трансцендентально-нормативні умови аргументації, містить латентні ціннісні пресупозиції, що підлягають феноменологічному проясненню; відповідно дискурсивна етика потребує не тільки онтології аргументації, а й онтології цінностей. Так, утвердження пріоритету комунікативної раціональності перед інструментально-стратегічною концептуально припустиме²⁷ лише за умови доведення *об'єктивної вищості* (=вищості a priori) цінностей, що засадничують комунікативну раціональність (справедливість, істина²⁸, свобода тощо), перед цінностями інструментальної раціональності (користь, задоволення тощо). Формально-процедурні норми дискурсивної етики попри свій трансцендентальний характер не виключають морального релятивізму: вони фіксують необхідні умови комунікації, але не необхідні умови *необхідності* комунікації. Феноменологічне ж визначення цінностей через «ідеальну належність бути» (*ideales Seinsollen*) та ієрархічну впорядкованість може суттєво прояснити нормативний потенціал мовно-прагматичного a priori (як «зворотного боку» ейдетичного (=сутнісного) a priori).

3. Програма дискурсивної етики не тільки передбачає онтологію цінностей на рівні обґрунтування формально-процедурного принципу, а й потребує феноменологічної аксіології на рівні конкретних практичних дискурсів. Комунікативна етика нівелює об'єктивно-легітимаційне значення цінностей, зводячи їх до елементів «субстанційної звичаєвості», що відкриті до ревізії в дискурсі. Однак, якщо формально-процедурний принцип передбачає *об'єктивну* ієрархію цінностей як умову своєї значущості, ця ієрархія, феноменологічно прояснена у своєму автономному і абсолютному статусі, за самою *сутнісною необхідністю* повинна враховуватись і в практичних дискурсах. Включення ж феноменологічної аксіології до дискурсивного поля як його *необхідного*

²⁷ Відповідне обґрунтування потрібне задля уникнення ціннісного децизіонізму.

²⁸ Істина – не лише епістемологічна, а й аксіологічна категорія; у дискурсі істина постає як те, чому слід *надати перевагу*, те, що *гідне прагнення*. Прикметно, що Шелер у своїй праці «Формалізм в етиці...» розглядає істину як цінність, що має своє місце в об'єктивній ієрархії [Scheler 1916, S. 106-107].

компоненту приводить до реверсії значення цінностей: цінності, пізнані а priori як абсолютні, набувають характеру нормативної інстанції, яка не підлягає консенсусу, а сама утворює його умову (як і формально-процедурний принцип); відтак дискурсивне поле звужується до обговорення *форм реалізації* абсолютних ціннісних приписів. Феноменологічно «модифікована» дискурсивна етика набуває більш жорсткого і монологічного характеру, зберігаючи при цьому свою діалогічну компоненту *тією мірою, якою* (=оскільки) до цього зобов'язує об'єктивна ієрархія цінностей.

Література:

1) Гуссерль, Е. (2009) *Досвід і судження: дослідження з генеалогії логіки*. Київ: ППС-2002, 2009.

2) Husserl, E. (1950) *Cartesianische Meditationen*. In E. Husserl, *Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge* (SS. 41-183). Haag: Martinus Nijhoff.

3) Scheler, M. (1916) *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik: neuer Versuch der Grundlegung eines ethischen Personalismus*. Halle: Max Niemeyer.

Філософсько-естетичні проблеми музики як «дзеркала реальних процесів» у мистецькій концепції Теодора Адорно

Мирослава Шулак

Львівський національний університет імені Івана Франка (Львів)

Музика належить до тих видів мистецтва, яким вдається доносити до нас «невисловлюване». Будучи специфічною знаковою системою, робить вона це не за допомогою слова, що й надає їй статусу не лише невербальної, а й «найпотаємнішої з семіотик».

Подібна думка пронизує мистецьку концепцію Теодора Адорно. Це яскраво демонструє його ремарка з «Естетики» Гегеля, якою він розпочинає свою працю «Філософія нової музики»: «Тому що в мистецтві ми маємо справу не просто з приємним чи корисним механізмом, що награв мелодію, але... з розгортанням істини» [Адорно 2001, с. 42].

Музика для нього – це згусток *Zeitgeist*, мистецтво, що виражає дух часу [Адорно 1999, с. 41]. Заразом музика безпредметна, але містить